

нормативно-правового, науково-технічного, освітнього, кадрового, інформаційного забезпечення; Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань охорони КС; Міжнародне співробітництво у сфері охорони КС; Додатки (статистичні, інформаційні та картографічні матеріали).

Література:

1. Поливач К.А. Формування системи моніторингу об'єктів культурної спадщини в Україні. Укр. геогр. журн. 2013. №3, 57-63. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2013.03.057>
2. Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» щодо збереження пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Закон України від 19.06.2018 №2457-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2457-19/ed20190125#n43>
3. Про затвердження Порядку обліку об'єктів культурної спадщини. Наказ Міністерства культури України від 11.03.2013 №158. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-13#Text> (Редакція від 12.04.2024)

Пугач С. О. Військова географія та її значення для розвитку географічної науки. Географічна наука та освіта: перспективи й інновації : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 15-16 жовт. 2025 р. Переяслав, 2025. С. 208–213.

ВІЙСЬКОВА ГЕОГРАФІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

С. О. Пугач,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

Проаналізовано основні напрямки дослідження військової географії, як галузі географічної науки. Визначено зміни у відношенні суспільства до війни та яке це мало значення для географії.

Ключові слова: географія, війна, військова географія.

MILITARY GEOGRAPHY AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE DEVELOPMENT OF GEOGRAPHICAL SCIENCE

S. O. Puhach

The main directions of research in military geography as a branch of geographical science are analyzed. Changes in society's attitude towards war and what significance this had for geography are determined.

Keywords: *geography, war, military geography.*

Війни сьогодення можна розглядати як потужні просторові та суспільні процеси, що впливають на територіальну організацію життя суспільства. Вони змінюють державні кордони, систему розселення, демографічну ситуацію, економічну діяльність та екологічний стан територій, спричиняють масові міграції населення, руйнування інфраструктури. Географи, аналізуючи просторові наслідки воєн, можуть пояснити, чому певні території стають ареною конфліктів, які природні чи соціально-економічні чинники сприяють їх виникненню, а також як війни впливають на подальший розвиток територій. Це важлива інформація для прогнозування потенційних конфліктів, розробки стратегій відновлення територій після війни та планування сталого розвитку в умовах глобальної нестабільності.

У минулому географічна наука була досить тісно пов'язана із військовою сферою. Проте, після Другої світової війни ставлення суспільства до війни стало різко негативним. Символом цього стало перейменування по всьому світі більшості військових відомств на Міністерства оборони. Це зумовило те, що більшість географів стали дистанціюватися від військової тематики. Вони позиціонували свої дослідження як такі, що і сприяють миру та вирішенню конфліктів, й уникали (й продовжують уникати) ставати на бік однієї із конфліктуючих сторін [4].

Проте, на превеликий жаль, на початку XXI ст. ситуація докорінно змінилася. Війна знову стала «прийнятним» засобом зовнішньої політики. Раніше вважалося, що війна – це крайній вияв політики. Відомий вислів

О. Бісмарк: «Коли замовкають політики, починають говорити гармати». Сьогодні політики «говорять» одночасно з гарматами... Показовою віхою для сучасного світу стало 5.09.2025 р., коли президент США Д. Трамп підписав указ про перейменування Міністерства оборони у Міністерство війни.

Тієї чи іншою мірою географічна наука продовжувала і продовжує займатися вивченням проблем війни. Серед низки галузей географії, які досліджують війну особливо виділяється військова географія [4], яка в нашій країні розвинена недостатньо.

Військова географія (military geography) – це напрям географії, який вивчає географічне середовище крізь призму війни. Для цього досліджуються широке коло тем від геополітики до впливу природного середовища на військові операції, а також культурні та економічні наслідки військових дій. На тактичному рівні військовий географ може співставити наземні та підземні системи комунікацій, щоб підрозділ не опинився в не вигідному становищі, особливо в умовах міської війни. На стратегічному рівні нова галузь військової географії намагається осмислити мінливе людське середовище, яке змінює військову сферу. Зміна клімату, наприклад, додає і примножує складність військової стратегії, планування і підготовки [1].

Як зазначалося вище, з часів Другої світової війни академічні географи уникали тематики наукових досліджень, які б прямо стосувалися застосування географічних знань до ведення війни. Проте не можна заперечувати наявності спільноти географів поблизу військових, особливо у військових і морських академіях. Ці географи відгравали та відіграють важливу роль у підготовці військовослужбовців по всьому світі (курс орієнтування по карті присутній у підготовці будь-якого військового).

Військова географія використовує географічні знання для потреб ведення війни на різних масштабних рівнях:

- локальний рівень (як виграти битву) – тактика бою, знання рельєфу, клімату, ландшафтів місцевості;

- регіональний рівень (як виграти війну) – стратегія бойових дій, логістика;
- глобальний рівень (світова безпека/панування) – геостратегія і геополітика [2].

Військова географія тісно пов'язана з технологічним розвитком, оскільки як наявні, так і необхідні військовим географічні знання/інформація змінюються з розвитком технології. Логістика морської війни докорінно відрізняється від повітряної, або наземної операції. Значні зміни у логістиці та нові вимоги до географічної інформації відбулися із збільшенням дальності ураження зброї, розширення радіусу дії кораблів, підводних човнів і літаків. Наприклад, у Першу світову війну літаки мали порівняно малий радіус дії, дуже залежали від метеорологічних умов й потребували мінімум «власне» географічної інформації (певна загальна інформація про поле битви). Вже в кінці Другої світової війни авіарейди могли сягати тисячі кілометрів, й авіація стала потребувати широкої інформації про цілі території – головні міста, фабрики та заводи, заселеність території тощо. Іншими словами, авіація потребувала великої кількості інформації з топографії, фізичної та економічної географії, не кажучи про метеорологічні дані.

Атомна зброя, яка була використана в кінці Другої світової війни, кардинально змінила масштаби збройних конфліктів. Відтепер стало можливим масове знищення людської цивілізації як такої. Хитка рівновага між двома наддержавами США та СРСР під час холодної війни часто пояснювалася тим, що використання атомної зброї було б синонімом «гарантованого взаємного знищення» (знаковою аббревіатурою якого є MAD, «mutual assured destruction»). Проте кількість атомної зброї, а також країн, які нею володіють у світі постійно збільшувалася. Сьогодні наявність атомної зброї – чи не єдиний спосіб вберегти себе від територіальних зазіхань сусідів.

Технологічні відкриття в галузі інформатики та комунікацій докорінним чином вплинули на військову географію. Серед найбільш вагомих відкриттів слід згадати: комунікації на полі бою (від телеграфу до сучасної захищеної

системи мобільного зв'язку), точний прогноз погоди, радіолокаційна техніка (радары, сонари), аерофото- та космозйомка, географічні інформаційні системи та технології (ГІС), глобальні системи супутникової навігації (насамперед GPS, Global Positioning System), дистанційне зондування Землі [3].

Після закінчення холодної війни роль військових різко змінилася. Військові дії змістилися від конвенційних операцій захисту або вторгнення на конкретну територію, до заморських міжнародних інтервенцій з метою примусу до миру, підтримання миру, відбудови зруйнованих територій. Військові сили провідних держав були розгорнуті «за морями» (найчастіше у країнах третього світу), часто у міжнародних військових угрупованнях під егідою ООН. Вони здійснювали операції у містах, а не на полі бою та в окопах, та взаємодіяли переважно з цивільними особами. На американському військовому жаргоні такі операції відомі як «військові операції інші ніж війна» (MOOTW, military operations other than war). Сюди відносяться гуманітарна допомога, ліквідація наслідків стихійних лих, евакуація цивільного населення, а також підтримка цивільної влади, контроль над озброєннями, підтримка санкцій, боротьба з наркокартелями, війна з тероризмом, підтримка або протидія повстанцям (залежно від інтересів), рейди та ін. Само собою зрозуміло, що вичерпна достовірна географічна інформація про території MOOTW становила велику цінність для військових та багато в чому визначала загальну ефективність операцій [2].

Отже, сьогодні ймовірно відбувається нова трансформація військової географії. Ми говоримо ймовірно, оскільки це не є інформація для широкого загалу. Часто військово-географічні розробки мають гриф «секретно». Проте із зміною ставлення до війни у суспільстві має відбутися й зміна її теоретичного та практичного обґрунтування з урахуванням новітніх досягнення техніки. Наприклад, широке сьогодні використання дронів потребує ґрунтовних знань з наступних галузей географії: топографії, кліматології, метеорології, аерофотозйомки, ДЗЗ, мікрогеографії поселень, географії зв'язку та

комунікацій та ін. На нашу думку, військово-географічні дослідження можуть стати шляхом виходу із глибокої кризи сучасної української географії.

Література:

1. Holloway J., Thomas M.D., Durrant C. Strategic Military Geography: Climate Change Adaptation and the Military. In: Leal Filho, W. (eds.) *Handbook of Climate Change Adaptation*. Springer, Berlin, Heidelberg. 2015. pp. 493-514. https://doi.org/10.1007/978-3-642-38670-1_24
2. International Encyclopedia of Human Geography / Editors-in-chief Rob Kitchin. Vol. 12. Elsevier, 2009. 586 p.
3. Military geography. *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Military_geography
4. Пугач С. О. Географічна наука та дослідження війни. *Географічна наука та освіта: перспективи й інновації* : зб. мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Переяслав, 19-20 верес. 2024 р. Переяслав, 2024. С. 145–147. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/24969>

СИЛЬНІ ТУМАНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2020-2023 рр.

С.І. Пясецька,

Центральна геофізична обсерваторія імені Бориса Срезневського,

м. Київ, Україна

У представленому дослідженні показано сучасний стан просторово-часового розподілу випадків із сильними туманами на території України які досягли категорії СГЯ. Виявлено що їх найбільша повторюваність відбувалась в областях західного регіону країни на Закарпатті та Івано-Франківщині особливо у 2021 та 2023 рр. Встановлено випадки сильних туманів на території декількох областей.

Ключові слова: територія України, випадки сильних туманів категорії СГЯ, масове розповсюдження сильних туманів.